

پدر بزرگ‌ها و مادر بزرگ‌هایم که دلم خیلی برایشان تنگ می‌شود

مقدمه ناشر

دوست خوبم، سلام

«مباش در پی آزار و هر چه خواهی کن که در شریعت ما غیر این گناهی نیست»
حافظ

فکر می‌کنم از همان زمانی که انسان‌ها شروع کردند به حرف‌زدن و بیان عقاید و اندیشه‌هایشان، این بحث و جدل پیش آمد که چه راهی درست است و چه راهی نادرست، چه فکری صواب است و چه اندیشه‌ای خطا، چه کاری بر طریق نجات است و چه عملی بر روش هلاک و ...

آن چه سبب می‌شود آدم‌ها بهتر و درست‌تر فکر کنند ترکیب موزونی از منطق و ایمان است، منطق به آن سبب که همواره سنجه‌ای است برای ارزیابی درستی و نادرستی چیزها و ایمان به آن سبب که روشنایی راه تاریک و پرحادثه پیش رویمان باشد.

مؤلف خوبمان، آقای محمد کشوری هم‌چنان سال‌های پیش، در زمانی اندک و با دقتی بسیار، کتاب ماجراهای دین و زندگی را طوری نوشته که شما را از خواندن کتاب درسی و یا هر کتاب یا جزوه دیگری بی‌نیاز کند.

هر چه برای موفقیت در امتحان‌های کتبی، تشریحی، نهایی و ... لازم دارید در این کتاب، یک‌جا جمع شده است. شاید بگویید چرا این قدر از کتابشان تعریف می‌کنند؟! راست می‌گویید ولی اگر تعریف می‌کنیم به این خاطر است که از کیفیت و کارکردش مطمئن هستیم. با این همه، چون خواننده و استفاده‌کننده این کتاب شماست حتماً نظرتان در مورد تک‌تک درس‌ها و صفحه‌های کتاب، این که چه کم دارد و چه‌ها را زیاد و این که چگونه می‌تواند بهتر و دوست‌داشتنی‌تر شود، برایمان بسیار ارزشمند و کمک‌کننده است. برایمان بنویسید. منتظریم

خوب و خوش باشید

مقدمه مؤلف

معمولاً در تقسیم‌بندی مطالب دین به سه قسمت اعتقادات، احکام و اخلاق اشاره می‌شود. اگر این سه قسمت را نسبت به هم بسنجیم، حتماً بخش اعتقادات یعنی چیزهایی که انسان باید قبول داشته باشد سنگین‌تر و مهم‌تر از دو بخش دیگر است. دلیلش هم فکر می‌کنم خیلی واضح است؛ تا انسان چیزی را قبول نکند به آن عمل نمی‌کند. از این مقدمه مختصر می‌شود فهمید که اگر بعضی آدم‌ها به چیزهایی عمل نمی‌کنند علتش چیست؟ شاید بیشتر به این علت باشد که خوب آن را قبول نکرده‌اند یا در بعضی از قسمت‌هایش تردید دارند. برای همین بهترین توصیه در این درس این است که خوب روی مفاهیم اعتقادی خودتان فکر کنید و برای فهمیدن و قبول کردنش وقت صرف کنید. حتماً ارزش دارد آدم برای چیزی که می‌خواهد به آن اعتقاد پیدا کند و وقت بگذارد و خوب فکر کند تا به نتیجه درست برسد. اگر آدم برای این کار تلاش کافی کند هر نتیجه‌ای بگیرد به آن عمل می‌کند.

کتاب ماجرای دین و زندگی دوازدهم قرار است شما را برای آزمون‌های طول سال تحصیلی آماده کند. برای همین درس‌نامه‌ای دارد که سعی کرده است بهتر از کتاب و با دسته‌بندی متفاوت مطالب را ارائه کند. در کنار آن سؤالات تشریحی برای آزمون‌های تشریحی آماده شده است. چندتا تست هم در هر درس هست تا با نمونه تست هم تا حدودی آشنا شوید. برای آزمون‌های مختصر، خلاصه در حد یک صفحه برای هر درس هم در نظر گرفته‌ام. در انتها ۶ آزمون برای ترم اول و ترم دوم هست که ساختار آن شبیه آزمون‌های نهایی است که در آن شرکت خواهید کرد. امیدوارم این کتاب در طول سال تحصیلی به شما کمک کند تا نتایج خوبی بگیرید.

برای آماده‌شدن کتاب لازم است از دوستانی تشکر کنم؛

اول از تمامی کارکنان واحد تألیف خیلی‌سبز که مثل همیشه صبر و تحمل زیادی برای آماده‌شدن کتاب نشان دادند و دوم خانم سارا ارزندی که زحمت بسیار پیگیری و کارهای اجرایی و فنی این کتاب به طور بی‌وقفه بر دوش ایشان بود.

فهرست

کارگزار در خویش

درس هفتم: در گرو کار خویش ۵۱
سؤال‌های امتحانی ۵۴

بازگشت

درس هشتم: بازگشت ۵۷
سؤال‌های امتحانی ۶۰

زندگی در دنیای امروز و عمل به احکام الهی

درس نهم: زندگی در دنیای امروز و عمل... ۶۳
سؤال‌های امتحانی ۶۷

پایه‌های استوار

درس دهم: پایه‌های استوار ۷۰
سؤال‌های امتحانی ۷۳

عصر شکوفایی

درس یازدهم: عصر شکوفایی ۷۷
سؤال‌های امتحانی ۸۰

نگاهی به تمدن جدید

درس دوازدهم: نگاهی به تمدن جدید ۸۲
سؤال‌های امتحانی ۸۶

مسئولیت بزرگ ما

درس سیزدهم: مسئولیت بزرگ ما ۸۹
سؤال‌های امتحانی ۹۳

خلاصه درس‌ها ۹۶
نمونه امتحان نیم‌سال اول ۱۲۰
نمونه امتحان نهایی خرداد ۱۴۰۱ ۱۲۴
نمونه امتحان نهایی خرداد ۱۴۰۰ ۱۲۷
نمونه امتحان نهایی شهریور ۱۴۰۰ ۱۳۰
نمونه امتحان نهایی دی ۱۴۰۰ ۱۳۳

هستی بخش

درس اول: هستی بخش ۷
سؤال‌های امتحانی ۱۱

یگانگی بی‌همتا

درس دوم: یگانگی بی‌همتا ۱۵
سؤال‌های امتحانی ۱۹

توحید و سبک زندگی

درس سوم: توحید و سبک زندگی ۲۳
سؤال‌های امتحانی ۲۶

فقط برای تو

درس چهارم: فقط برای تو ۲۹
سؤال‌های امتحانی ۳۲

قدرت پرواز

درس پنجم: قدرت پرواز ۳۶
سؤال‌های امتحانی ۴۰

سنت‌های خداوند در زندگی

درس ششم: سنت‌های خداوند در زندگی ۴۳
سؤال‌های امتحانی ۴۸

- بذری است که در ذهن جوانه می‌زند.
- در دل و قلب ریشه می‌دواند و برگ و بار آن به صورت اعمال ظاهر می‌گردد.
- بهار جوانی را پرطراوت و زیبا می‌سازد.
- استعدادهای را شکوفا می‌کند و امید به آینده‌ای زیباتر را نوید می‌بخشد.
- می‌تواند برترین عبادت‌ها باشد.

حدیث

پیامبر ﷺ فرمود:

«افضل العبادة
ادمان التفکر
فی الله و فی قدرته»

برترین عبادت
اندیشیدن مداوم
دربارۀ خدا و قدرت اوست.

پیام حدیث

اندیشه درباره خدا برترین عبادت است.

نیازمندی جهان به خدا در پیدایش

انسان براساس فطرت: خدا را درمی‌یابد.
حضور خداوند را درک می‌کند.

- انسان به روشنی براساس فطرت خویش می‌داند که جهان را آفریننده‌ای حکیم، هدایت و پشتیبانی می‌کند و به موجودات مدد می‌رساند.
- برای فهم عمیق‌تر، قرآن کریم ما را به تفکر درباره نیازمندبودن جهان، در پیدایش خود، به آفریننده دعوت می‌کند.

استدلال برای نیازمندبودن جهان به خداوند در پیدایش

- انسان پدیده‌ای است که وجود و هستی‌اش از خودش نیست. هم‌چنین اشیای پیرامون انسان نیز چنین هستند؛ یعنی وجودشان از خودشان نبوده و نیست.
- هر پدیده‌ای که وجودش از خودش نیست برای موجودشدن نیازمند پدیدآورنده‌ای است که خودش پدیده نباشد و وجودش از خودش باشد.

شعر

چون تواند که بود هستی‌بخش
ناید از وی صفت آب‌دهی

ذات نیافته از هستی، بخش
خشک ابّری که بود ز آب تهی

نتیجه: یک موجود فقط در صورتی وجودش به دیگری نیازمند نیست که خودش ذاتاً موجود باشد. همه پدیده‌های جهان حتی انسان به آفریننده‌ای نیازمندند که خودش پدیده نباشد و سرچشمه هستی باشد. این وجود برتر و متعالی «خدا» نامیده می‌شود.

تفکر در متن

مقدمه اول: ما و این جهان پدیده‌هایی هستیم که هستی و وجودمان از خود ما نیست.
مقدمه دوم: موجوداتی که هستی‌شان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند پدیده‌ای هستند که در وجود به خودش متکی باشد.
نتیجه: این موجود، خداوند است.

پرسش: چرا موجودات این جهان باید به آفریننده نیاز داشته باشند اما خود آفریننده به خالق نیاز نداشته باشد؟

پاسخ: استدلال قبل نمی‌گوید «هر موجودی» به آفریننده نیاز دارد. چون اگر چنین چیزی بگوییم، خدا هم به آفریننده نیاز دارد. نتیجه‌اش هم این می‌شود که هیچ چیزی وجود پیدا نمی‌کند زیرا هر موجودی را که فرض کنیم باید قبلش موجودی باشد و این سلسله تا بی‌نهایت می‌رود.

مثال: در یک ساعت ده‌ها چرخ‌دنده می‌چرخند ولی در نهایت موتور هست که مستقل باعث چرخیدن آن‌ها می‌شود. امکان ندارد بی‌نهایت چرخ‌دنده در حال حرکت به هیچ موتوری نرسند.

تسلسل علت‌ها: یعنی این که سلسله علت و معلول‌ها تا بی‌نهایت ادامه یابد و به علتی نخستین ختم نشود. این مطلب از نظر عقلی محال است.

نتیجه: عقل انسان نمی‌گوید هر موجودی آفریننده نیاز دارد بلکه ذهن ما در مورد «پدیده» چنین چیزی را در نظر دارد.

پس ذهن ما نمی‌پذیرد یک پدیده بدون پدیدآورنده باشد.
 وجودی که ذاتاً موجود است نیازی به پدیدآورنده داشته باشد.

نیازمندی جهان به خدا در بنا

● رابطه جهان با خداوند با رابطه بتا و مسجد متفاوت است. زیرا:

مسجد از مصالح ساختمانی مانند خاک و سنگ و چوب به وجود آمده که این مصالح را بتا به وجود نیاورده است، بلکه بتا تنها از این مصالح استفاده کرده و با کنار هم قراردادن آن‌ها، مسجد را ساخته است. پس کار بتا فقط جابه‌جا کردن مواد و چینش است، اما جهان در وجودش به خداوند وابسته است؛ یعنی همه موجودات را خداوند به وجود آورده است و هر لحظه هم بخواهد می‌تواند آن‌ها را از بین ببرد؛ یعنی جهت جهان در هر لحظه به خداوند وابسته است و این نیاز هیچ‌گاه قطع یا کم نمی‌شود.

مثال: رابطه خدا با جهان، تا حدودی شبیه رابطه مولد برق با جریان برق است. اگر مولد برق قطع شود، جریان برق هم قطع می‌شود و لامپ‌های متصل خاموش می‌شوند.

ما چو کوهیم و صدا در ما ز توست
 تا که ما باشیم با تو در میان
 تو وجود مطلق، فانی نما
 حمله‌مان از باد باشد دم به دم

ما چو ناییم و نوا در ما ز توست
 ما که باشیم ای تو ما را جان جان
 ما عدم‌هاییم و هستی‌های ما
 ما همه شیران ولی شیر عالم

شعر مولوی بیانگر نیاز موجودات به خداوند است.

تدبر در قرآن

آیه ۱۵، فاطر

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ
 أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ
 وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴾
 ای مردم
 شما به خداوند نیازمند هستید
 و خداست که [تنها] بی‌نیاز ستوده است.

آیه ۲۹، رحمن

﴿يسأله من في السموات والارض كل يوم هو في شأن﴾

هر آن چه در آسمان ها و زمین است، پیوسته از او درخواست می کند. او همواره دست اندر کار امری است.

پیام آیات

۱ چرا موجودات پیوسته از خداوند درخواست دارند؟ چون موجودات همان گونه که در وجود، به خدا وابسته هستند؛ در بقا نیز به خدا وابسته بوده و پیوسته در حال نیازخواستن از خدا هستند.

۲ نیاز انسان به خدا شامل چه چیزهایی می شود؟ نیاز انسان به خدا شامل همه چیز، حتی در وجود و بقا می شود.

۳ چرا خداوند هر لحظه دست اندر کار امری است؟ زیرا خداوند مانند موجودات دارای نقص نیست که خسته شود و کاری انجام ندهد؛ پیوسته از وجود خداوند به جهان و موجودات، فیض می رسد.

آگاهی، سرچشمه بندگی

آگاه: دائماً سایه لطف و رحمت خدا را احساس می کند و خود را نیازمند عنایات پیوسته او می داند.
انسان: ناآگاه: نسبت به نیاز دائمی انسان به خدا بی توجه است.

هر چه معرفت انسان به خود و رابطه اش با خدا بیشتر شود، نیاز به او را بیشتر احساس و ناتوانی و بندگی خود را بیشتر ابراز می کند.

افزایش خودشناسی ← درک بیشتر فقر و نیاز ← افزایش بندگی

حدیث

پیامبر ﷺ فرمود:

«اللهم لا تكلني الى نفسي طرفة عين ابدًا» خدایا هیچ گاه مرا چشم برهم زدن به خودم وامگذار.

پیام حدیث

پیامبر اسلام ﷺ با مقام و منزلت خود در درگاه الهی، عاجزانه می خواهد که خداوند یک لحظه هم لطف و رحمت خاصش را از او نگیرد.

نور هستی

قرآن رابطه خداوند در جهان هستی را با کلمه «نور» برای ما بیان می کند.

آیه ۳۵، نور

﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ...﴾

خداوند نور آسمان ها و زمین است.

نور چیزی است که: خودش پیدا و آشکار است.

سبب پیدایی و آشکار شدن چیزهای دیگر می شود.

خداوند نور هستی است، یعنی: تمام موجودات «وجود» خود را از او می گیرند.

موجودات به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصه هستی می گذارند.

نکته هر موجودی در حد خودش تجلی بخش خداوند و نشان دهنده حکمت، رحمت و سایر صفات خداست. پس با دقت در جهان هستی، در هر چیزی می توان خدا و علم و قدرت او را دید.

شعر

دلی کز معرفت نور و صفا دید / به هر چیزی که دید، اول خدا دید

به صحرا بنگرم صحرا تو بینم / به دریا بنگرم دریا تو بینم

به هر جا بنگرم کوه و در و دشت / نشان از قامت رعنا تو بینم

ابعاد توحید عملی

توحید عملی دارای دو بعد فردی و اجتماعی است:

الف) بعد فردی توحید عملی و ثمرات آن

- هر کسی در زندگی خود از فرمان خدا اطاعت کند، گام در مسیر توحید عملی گذاشته است.
- چنین فردی می‌کوشد تمایلات درونی و تصمیم‌ها و فعالیت‌های خود را در جهت خواست و رضایت الهی قرار دهد.
- در هر کار مثلاً انتخاب پوشش، همسر، شغل، دوست، چگونگی تحصیل و ... خدا را در نظر می‌گیرد.
- از نظر انسان موحد هیچ حادثه‌ای در عالم بی‌حکمت نیست، گرچه حکمت آن را نداند.
- انسان موحد واقعی همواره امیدوار است و در مقابل سختی‌ها و مشکلات استوار می‌ماند.
- انسان موحد دشواری‌ها را نشانه بی‌مهری خداوند نمی‌داند بلکه آن‌ها را بستری برای رشد و شکوفایی می‌داند.

شعر

سر ارادت ما و آستان حضرت دوست که هر چه بر سر ما می‌رود ارادت اوست
نظیر دوست ندیدم، اگرچه از مه و مهر نهادم آینه‌ها در مقابل رخ دوست

انسان موحد: پیرو فرمان‌های اوست. ← شخصیتی ثابت و پایدار دارد و از آرامش روحی برخوردار است، چون زندگی خود را براساس رضایت خداوند تنظیم کرده و موجودات جهان را مخلوق خدا می‌داند و خود را در برابر آن‌ها مسئول می‌بیند. ←

حضرت علی علیه السلام فرمود: «تقوای الهی پیشه کنید، هم در مورد پندگان خدا، هم در مورد شهرها و آبادی‌ها: چراکه شما در برابر همه این‌ها حتی سرزمین‌ها و چهارپایان مسئولید. خدا را اطاعت کنید و از عصیان او بپرهیزید.»

ویژگی‌های انسان مشرک

● اگر کسی دل به هوای نفس (بت درون) بسپرد و او را معبود قرار دهد و در پی کسب رضایت قدرت‌های مادی و طاغوت‌ها (بت‌های بیرون) برآید دچار شرک عملی شده است.

آیه ۴۳، فرقان

﴿أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاً
أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا﴾
آیا دیدی آن کسی که هوای نفس خود را معبود خود گرفت،
آیا تو می‌توانی ضامن او باشی؟ [و به دفاع از او برخیزی؟]

- انسان مشرک چون در برابر امیال نفسانی تسلیم است درونی ناآرام و شخصیتی ناپایدار دارد.
- هوای نفس انسان مشرک هر روز خواسته جدیدی مقابل روی او قرار می‌دهد و قدرت‌های مادی هر روز او را به بردگی جدیدی می‌کشانند.

تدبیر در قرآن ۲

آیه ۱۱، حج

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ
فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ
وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ
حَسِبَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ
ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ﴾
از مردم کسی هست که خدا را بر یک جانب و کناره‌ای [تنها به زبان و هنگام وسعت و آسودگی] عبادت و بندگی می‌کند،
پس اگر خیری به او رسد، دلش به آن آرام می‌گیرد
و اگر بلایی به او رسد، از خدا رویگردان می‌شود.
او در دنیا و آخرت [هر دو] زیان می‌بیند
این همان زیان آشکار است.

شعر

پاسبان حرم دل شده‌ام شب همه شب تا در این پرده جز اندیشه او نگذارم

اخلاص در بندگی

اخلاص یعنی خالص کردن و پاک کردن یک چیز از غیر آن. در کاربرد دینی اخلاص یعنی شخص، عملش را فقط برای رضای خداوند و همان‌گونه که به او دستور داده است انجام دهد. در اسلام اخلاص، شرط قبولی تمامی اعمالی است که فرد به درگاه خداوند عرضه می‌دارد. اخلاص مانند دوست داشتن، سخاوت و شجاعت دارای مراتبی است. اعمال انسان هر چه با اخلاص بالاتری همراه باشد ارزش بیشتری دارد.

حدیث ۱ پیامبر اکرم ﷺ فرمود: «مؤمنان با توجه به مراتب اخلاصشان بر یکدیگر برتری پیدا می‌کنند.»

هر عملی از دو جزء تشکیل شده است: نیت که به آن هدف و قصد می‌گوییم. شکل و ظاهر عمل

- ۱) قصد و نیت به منزله روح عمل است.
- ۲) شکل عمل در حکم کالبد آن است.

حدیث

پیامبر اکرم ﷺ فرمود:

۱- «نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ» نیت مؤمن از عمل او برتر است.

و نیز به خاطر جایگاه ارزشمند نیت و قصد قلبی فرمود:

۲- «أَمَّا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ» همانا اعمال انسان وابسته به نیت‌های اوست.

پیام احادیث

۱) بدون نیت درست، عمل انسان ارزشی ندارد. ۲) نیت جایگاه ارزشمندتری نسبت به عمل انسان دارد.

تفکر در حدیث

امام علی ؑ فرمود:

«فَاعِلُ الْخَيْرِ خَيْرٌ مِنْهُ وَ فَاعِلُ الشَّرِّ شَرٌّ مِنْهُ» انجام‌دهنده کار نیک، از آن کار بهتر است و انجام‌دهنده کار شر از آن شر بدتر است.

در این سخن حکیمانه تفکر کنید و رابطه آن را با اخلاص توضیح دهید.

اگر اخلاص در قلب و اندیشه انسان رسوخ کند انسان می‌تواند اعمال خالص‌تر و بهتری را انجام دهد. به علاوه ارزش اخلاص در عقیده، بیشتر از انجام عملی است که اخلاص نداشته باشد.

انسان مؤمن: می‌کوشد نیت خود را خالص کند و عمل را به خاطر خدا انجام دهد. عمل را از جهت کمیت، کیفیت، زمان، مکان و شیوه انجام، همان‌گونه که خداوند دستور داده است انجام می‌دهد.

عمل انسان دو حسن باید داشته باشد: حسن فاعلی حسن فعلی

حسن فاعلی یعنی انجام‌دهنده کار دارای نیت الهی باشد.

حسن فعلی یعنی کار به درستی و به همان صورت که خدا فرمان داده است انجام شود.

تطبیق

۱- آیا ممکن است عملی دارای حسن فعلی باشد اما حسن فاعلی نداشته باشد و یا برعکس حسن فعلی نداشته باشد ولی دارای حسن فاعلی باشد؟ مثال بزنید. عمل می‌تواند درست انجام شود (حسن فعلی) اما نیت انجام‌دهنده آن خوب نباشد (حسن فاعلی). مثلاً کسی که نماز را درست بخواند ولی از روی ریا نماز خوانده باشد.

عمل می‌تواند از روی نیت خوب باشد (حسن فاعلی) ولی درست انجام نشود. مثلاً کسی که نماز را با نیت خالص ولی بدون احکام آن درست بخواند.

مقدمه

تنها خالق، مالک، رب و مدبر جهان خداست و هیچ مخلوقی در اداره جهان با او شریک نیست. همه موجودات تحت اراده و تدبیر خداوند قرار دارند و به اذن او عمل می‌کنند.

پرسش ۱- اگر همه رخدادهای جهان تحت قوانین و تدبیر خداوند است نقش اختیار انسان در این نظام جهانی چیست؟

۲- آیا این قوانین مانع اختیار انسان است یا بستری مناسب برای شکوفایی آن؟

۳- در این نظام که با علم و اراده الهی اداره می‌شود، جایگاه اراده انسان کجاست؟ آیا اراده الهی مانع اراده انسان است؟

اختیار حقیقتی وجدانی و مشهود

● اختیار یعنی توانایی انجام یک کار یا ترک آن، این موضوع حقیقتی وجدانی است و هر انسانی آن را در خود می‌یابد. حتی کسی که اختیار را در سخن یا بحث انکار می‌کند، در عمل از آن بهره می‌برد و آن را اثبات می‌کند.

حکایت مولوی در اثبات اختیار

می‌فشانند آن میوه را دزدانه سخت
از خدا شرمست، بگو چه می‌کنی؟
می‌خورد خرما که حق کردش عطا
می‌زدش بر پشت و پهلو چوب سخت
می‌کشی این بی‌گنه را زار زار
می‌زند بر پشت دیگر بنده‌اش
من غلام و آلت فرمان او
اختیار است، اختیار است، اختیار

آن یکی می‌رفت بالای درخت
صاحب باغ آمد و گفت ای دنی
گفت: از باغ خدا، بنده خدا
پس بیستش سخت آن دم بر درخت
گفت: آخر از خدا شرمی بدار
گفت: کز چوب خدا این بنده‌اش
چوب حق و پشت و پهلو، آن او
گفت توبه کردم از جبر ای عیار

● اختیار، در مورد امور خارج از اختیار ما که به صورت طبیعی انجام می‌شود نیست. مثل قوانین حاکم بر طبیعت، جاذبه، توالی فصل‌ها، دستگاه گوارش و گردش خون.

● همین اختیار محدودی که انسان دارد مبنای تصمیم‌گیری‌های ما و تعیین‌کننده عاقبت و سرنوشت ماست.

شواهد وجود اختیار

۱- تفکر و تصمیم

هر کدام از ما تصمیم‌هایی می‌گیریم و برای آن‌ها ابتدا اندیشه می‌کنیم و جوانب آن را می‌سنجیم و سپس دست به عمل می‌زنیم. گاهی هم دچار تردید می‌شویم و از میان چندین راه یکی را انتخاب می‌کنیم.

این‌که فردا این کنم یا آن کنم خود دلیل اختیار است ای صنم

۲- احساس رضایت یا پشیمانی

اگر در کاری موفق شدیم احساس رضایت و خرسندی می‌کنیم. این حس رضایت یعنی آن کار را خودمان انجام داده‌ایم و آن را نتیجه اراده و تصمیم عاقلانه خود می‌دانیم.

گاهی در کاری موفق نمی‌شویم و به خود یا دیگری زیان می‌رسانیم در این هنگام احساس ندامت و پشیمانی می‌کنیم و می‌گوییم کاش آن کار را انجام نمی‌دادم. این حس ندامت نشان‌دهنده توانایی ترک آن کار است.

گر نبودی اختیار این شرم چیست
وان پشیمانی که خوردی زان بدی
این دریغ و خجالت و آزر چیست؟
ز اختیار خویش گشتی مهتدی

۳- مسئولیت‌پذیری

هر کدام از ما خودمان را مسئول کارهای خود می‌دانیم و به همین دلیل آثار و عواقب عمل خود را می‌پذیریم و اگر به کسی زیان رسانده‌ایم آن را جبران می‌کنیم. عهدها و پیمان‌ها نیز بر همین اساس استوار هستند.

اگر کسی پیمان‌شکنی کند و مسئولیتش را انجام ندهد خود را مستحق مجازات می‌داند.

هیچ گویی سنگ را فردا بیا
هیچ عاقل مر کلوخی را زند؟
ور نیایی من دهم بد را سزا؟
هیچ با سنگی عتابی کس کند؟

خدای متعال متناسب با همین قوه اختیار، بشر را راهنمایی کرده و او را مختار گذاشته است تا از راهنمایی خداوند استفاده کند و سپاس‌گزار باشد یا ناسپاسی کند و از هدایت و لطف الهی بهره نبرد و مسیر شقاوت را بپیماید.

آیه ۳، انسان

﴿أَنَا هَدَيْتَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾
ما راه هدایت را نشان دادیم خواه شکرگزار باشد یا کفران ورزد.

پیام آیه

انسان در پذیرفتن یا نپذیرفتن راه هدایت اختیار دارد.

تدبیر در قرآن ۱

آیه ۱۰۴، انعام

﴿قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِنْ رَبِّكُمْ
فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا...﴾
به راستی که دلایل روشن از جانب پروردگارتان به سوی شما آمد،
پس هر کس که بینا گشت، به سود خود او
و هر کسی کوردل گردد، به زیان خود اوست ...

آیه ۱۸۲، آل عمران

﴿ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيَكُمْ
وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَامٍ لِلْعَبِيدِ﴾
این [عقوبت] به خاطر کردار پیشین شماست
[و نیز به خاطر آن است که] خداوند هرگز به بندگان ستم نمی‌کند.

توضیح دهید هر یک از این آیات کدام‌یک از شواهد و نشانه‌های وجود اختیار در انسان را بیان می‌کند؟

در این آیات گفته شده است که انسان می‌تواند هدایت را بپذیرد و یا نپذیرد، پس مختار است و خدا به کسی ظلم نمی‌کند؛ پس عقوبت انسان، نتیجه انتخاب اختیاری افعال انسان است که مسئولیت اعمال را متوجه او می‌کند.

سنت‌های خداوند در زندگی

تدبیر در قرآن

آیه ۳۵، انبیاء

﴿كُلْ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ
و نبلوكم بالشرِّ و الخیرِ فتنةً
و ایلنا ثرّجون﴾

هر کسی طعم مرگ را می‌چشد؛
و قطعاً ما شما را با شر و خیر می‌آزماییم
و به سوی ما بازگردانده می‌شوید.

پیام‌آیه هر انسانی در زندگی خود، همواره به وسیلهٔ امور شر یا با امور خیر در معرض امتحان است.

آیه ۲، عنکبوت

﴿اَحْسِبِ النَّاسَ اَنْ يَتْرُكُوا
ان يقولوا اماناً
و هم لا یفتنون﴾

آیا مردم گمان کردند رها می‌شوند
همین که بگویند ایمان آوردیم؛
و آزمایش نمی‌شوند؟

پیام‌آیه هر کس ادعای ایمان کند، مورد آزمایش قرار می‌گیرد.

آیه ۲۰، اسراء

﴿كَلَّا نُمَدُّ هَولَاءَ و هَولَاءَ
من عطاءِ ربِّكَ
و ما كان عطاءُ ربِّكَ محظوراً﴾

هر یک از اینان و آنان (خواهان آخرت و دنیا) را مدد می‌رسانیم
از عطای پروردگارت
و عطای پروردگارت [از کسی] منع نشده است.

پیام‌آیه رحمت و اسعۀ الهی به همهٔ افراد جامعه چه نیکوکار چه بدکار خواهد رسید.

آیه ۶۹، عنکبوت

﴿و اذین جاهدوا فینا
لنهدینهم سبیلنا
و ان الله لمتع الفحسین﴾

و کسانی که در راه ما جهاد [و تلاش] کنند
حتماً آنان را به راه‌های خود هدایت می‌کنیم.
و در حقیقت خداوند با نیکوکاران است.

پیام‌آیه خداوند کسانی را که در راه او قدم بردارند به طور خاص هدایت و کمک می‌کند.

مثال ۱ قضاوت هر لحظه انسان در مورد افراد دیگر، نوعی امتحان است.

۲ هر عملی که رعایت حریم واجبات و محرمات در خود دارد، نوعی امتحان است.

انسان مؤمن ← لحظه‌لحظه گفتار و کردار خود را در معرض آزمایش الهی می‌داند.

سعی می‌کند نوع و سبک زندگی خود را طوری قرار دهد که از آزمایش الهی سربلند بیرون آید.

۲- امداد عام الهی

در مقابل دعوت انبیا انسان‌ها دو دسته‌اند:
 دسته‌ای به ندای حقیقت پاسخ مثبت می‌دهند و هدایت الهی را می‌پذیرند.
 دسته‌ای لجاجت می‌ورزند و در مقابل حق، می‌ایستند.

خداوند، سنت و قانون خود را بر این قرار داده است که هر کس هر کدام از این دو راه را برگزیند، بتواند از همین امکاناتی که خدا در اختیارش قرار داده استفاده کند تا در مسیری که انتخاب کرده است به پیش رود و باطن خود را آشکار کند.

خداوند لوازم موفقیت هر دو گروه را یکسان فراهم کرده، اگر کسی راه حق را برگزیند لوازم و امکانات رسیدن به حق را در اختیار داشته است و کسی هم که دنیا را انتخاب کرده و برای آن تلاش می‌کند همان را به دست می‌آورد.

قرآن کریم فرمود: «کسانی که زندگی دنیا و تجملات آن را بخواهند حاصل کارهایشان را در همین دنیا به آنان می‌دهیم و کم و کاستی نخواهند دید. اما اینان در آخرت جز آتش دوزخ ندارند و هر چه در دنیا کرده‌اند بر باد رفته و آنچه را که انجام می‌دهند، باطل است.»

پس روی آوردن دنیا و لذت‌های دنیوی به برخی انسان‌های گناهکار نشانه لطف خداوند به آن‌ها نیست.

آیه ۲۰ سوره اسراء به این سنت الهی اشاره دارد.

۳- امداد خاص (توفیق الهی)

در فرهنگ قرآن کریم، توفیق یعنی آسان نمودن. پس توفیق الهی یعنی همراه با سعی و تلاش انسان، خداوند نیز شرایط و اسباب را چنان فراهم می‌سازد که وی بتواند آسان‌تر به مقصد برسد.

توفیق الهی یعنی امداد خاص خداوند متعال نسبت به آنان که با نیت پاک قدم در راه حق می‌گذارند و سعادت جهان آخرت و رضایت پروردگار را هدف خود قرار می‌دهند.

۱ یکی از جلوه‌های توفیق الهی، نصرت و هدایت الهی به دنبال تلاش و مجاهدت است.

آیه ۶۹ سوره عنکبوت به این نکته اشاره می‌کند.

۲ از جلوه‌های دیگر توفیق الهی، ایجاد زمینه مناسب برای رشد و تعالی شخص مؤمن است؛ مانند یافتن دوست خوب، شرکت در یک جلسه قرآنی و خواندن یک کتاب تأثیرگذار و هدایتگر در توفیق الهی و کسب آن، عامل درونی نیز نقش تعیین‌کننده دارد.

مثال: دو نفر آیات قرآن را از پیامبر ﷺ می‌شنیدند و آیات قرآن برای یکی ایمانش را تقویت می‌کرد، ولی بر لجاجت و کفر دیگری می‌افزود.

۴- سبقت رحمت بر غضب

خداوند نسبت به بندگان محبت دارد و با همه چه نیکوکار و چه بدکار، به لطف و مهربانی رفتار می‌کند.

خدا می‌فرماید: پروردگار شما، رحمت را بر خود واجب کرده است.

پس حتی وقتی خدا بر کسی غضب می‌کند باز هم از دریچه لطف و رحمت است؛ مثل مادری که بر فرزندش سخت می‌گیرد یا در مواردی او را تنبیه می‌کند. به همین دلیل راه بازگشت گناهکار به خدا همیشه باز است.

← آموزش گناهان با توبه

← آموزش برخی گناهان به انجام کار نیک

← حفظ آبروی بندگان گناهکار

← پذیرش عبادت اندک

← رضایت سریع از کسی که طلب آموزش کرده است.

یا من سبقت رحمته و غضبه

ای خدایی که رحمتش بر غضبش سبقت گرفته است.

خداوند وقتی انسان کار نیک انجام می‌دهد به فرشته‌اش فرمان می‌دهد فوراً آن را ثبت کند، ولی وقتی انسان گناه مرتکب می‌شود به فرشته‌اش

دستور می‌دهد صبر کند تا بنده‌اش توبه کند و جبران نماید و در صورتی که بنده توبه نکرد آن را ثبت نماید.

خداوند عمل نیک را چند برابر پاداش و کار بد را فقط به اندازه خودش جزا می‌دهد.

امام رضا علیه السلام فرمود: «گناهان کوچک راههایی برای گناهان بزرگ‌اند و کسی که در [گناهان] اندک از خدا نترسد در [گناهان] بسیار نیز نخواهد ترسید.»
 ○ یکی از گناهان کبیره، کوچک‌شمردن گناهان صغیره است.

کتمان گناه

اگر کسی به هر علتی گناهی انجام داد نباید گناهش را برای دیگران بیان کند زیرا زشتی گناه در نظر او و دیگران از بین می‌رود و انجام گناه امر عادی می‌شود. اگر در جامعه‌ای گناه زشتی خود را از دست بدهد فساد در آن جامعه به سرعت گسترش می‌یابد.

آیه ۱۹، نور

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُحْتَوُونَ أَنْ تُشَاعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ بِيْ غَمَانٍ كَسَانِيْ كِه دُوسْت دَارِنْد كَارِهَآي بَسِيَار زَشْت دَر مِيَان مُؤْمِنَان شَاع شُود
 أَمِنُوا لَهُمْ عَذَابَ الْيَوْمِ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ ...﴾ در دنيا و آخرت عذابي دردناك دارند ...

پیام آیه

بیان گناه در جامعه خود گناهی بزرگ با عذابی بزرگ خواهد بود.

آثار گناه

گناهان آثار نامطلوبی بر زندگی دنیوی و اخروی ما دارند:

❖ **دقساوت قلب** قساوت قلبی حالتی است که قلب انسان نسبت به حق تسلیم نیست تا آن‌جا که نصیحت هیچ کس در او اثر نمی‌کند. این حالت با تکرار گناه پیدا می‌شود.

قرآن کریم خطاب به گناهکاران می‌فرماید: «سپس دل‌هایتان پس از آن سخت شد، همانند سنگ یا سخت‌تر از سنگ: زیرا که از بعضی سنگ‌ها جویباران می‌شکافد و از بعضی از آن‌ها آب بیرون می‌آید و برخی از آن‌ها از عظمت و خشیت خداوند فرومی‌افتد.»

امام باقر علیه السلام فرمود: «هیچ چیز مانند گناه دل را فاسد نمی‌کند. همانا قلب آلوده به گناه می‌شود تا جایی که بر اثر استمرار، گناه بر آن چیره می‌شود و آن را زیر و رو می‌کند.»

❖ **کسلب توفیق** وقتی انسان مرتکب گناه می‌شود، علاوه بر آثار مستقیم گناه، توفیقی هم از او سلب و دری از خیر به روی او بسته می‌شود. این محرومیت سرچشمه محرومیت‌های بعدی می‌شود، مگر این‌که شخص قبلاً پشیمان شود و با توبه به درگاه الهی برگردد.

❖ **کُتْلُ بَیْنِ بَرْدِنِ أَرَامِشِ خَاطِر** گناه بر وجدان انسان اثر می‌گذارد و شخص از درون ناراحت می‌شود.

امام علی علیه السلام فرمود: گاهی یک لحظه گناه، اندوه و حزن طولانی به دنبال دارد.»

اگر گناهکار در این مرحله توبه کند خود را از اندوه درونی نجات داده است، اما اگر گناه را تکرار کند برای راحت کردن وجدان خود پیوسته دست به توجیه می‌زند تا بالاخره بر وجدان خود غلبه کند.

سؤال‌های امتحانی

آیات، احادیث و ترجمه

- ۱- حدیث شریف «من کثر فکرة فی المعاصی دعتة الیها» به چه موضوعی در مورد گناه اشاره دارد؟
- ۲- حدیث علی علیه السلام که فرمود: «گاهی یک لحظه گناه، اندوه و حزن طولانی به دنبال دارد» کدام‌یک از آثار گناه را بیان می‌کند؟

جملات درست یا نادرست را مشخص کنید.

- ۳- انسان مؤمن هیچ‌گاه گناه نمی‌کند نه کوچک و نه بزرگ.
- ۴- این جمله که «منع کامل یک میل سبب حریص شدن می‌شود» نادرست است.
- ۵- سلب توفیق از آثار انجام گناهان است.
- ۶- هنگام قساوت قلب انسان به نصیحت هیچ نصیحتگری توجه نمی‌کند.
- ۷- کوچک‌شمردن گناه از انجام گناه بدتر است.

جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

- ۸- قساوت قلب یکی از می باشد.
- ۹- فکر گناه، گناه نیست و مجازات گناه را
- ۱۰- از پرتگاه‌های سقوط در وادی ضلالت، توجیه گناه و به آن است.
- ۱۱- در یک تقسیم‌بندی گناهان به دو دسته گناهان و صغیره تقسیم می‌شوند.
- ۱۲- انسانی که ایمان ضعیف دارد به تدریج همه حقایق الهی را می‌کند.
- ۱۳- انسان به کمک قدرت می‌تواند مدارج کمال را طی کند.

به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

- ۱۴- انسان از لحاظ فطری چه نسبتی با گناه دارد؟
- ۱۵- چه کسانی دوست دارند استفاده افراطی از امیال در جامعه رواج یابد؟
- ۱۶- پشتوانه محکم دوری از گناه چیست؟
- ۱۷- چه کسانی بیشتر از گناه دوری می‌کنند؟
- ۱۸- گناهان به چند دسته تقسیم می‌شوند؟
- ۱۹- بیان گناه برای دیگران چه اثری در جامعه دارد؟

به سؤالات زیر پاسخ تشریحی دهید.

- ۲۰- آثار گناه را نام ببرید و یکی را توضیح دهید.
- ۲۱- چه گناهایی گناهان کبیره هستند؟
- ۲۲- چند چیز از نظر پیامبر ﷺ از خود گناه بدتر هستند؟
- ۲۳- ایمان از چه جهتی پشتوانه دوری از گناه است؟ (یک مورد را توضیح دهید)
- ۲۴- چرا انسان‌ها به سوی گناه می‌روند و مرتکب آن می‌شوند؟
- ۲۵- چه عواملی باعث تحریک انسان به گناه می‌شوند؟

گزینه صحیح را مشخص کنید.

۲۶- اگر بخواهیم به بشارتی در مورد پاک‌گرداندن نفس انسان اشاره کنیم، به چه عبارت شریفه‌ای تمسک بجوییم؟

- (۱) ﴿فَالْهَمُّهَا فَجُورُهَا وَتَقْوَاهَا﴾
- (۲) ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾
- (۳) ﴿قَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾
- (۴) ﴿يَهْدِيهِمُ إِلَيْهِ صِرَاطٌ مُسْتَقِيمًا﴾

۲۷- همه گزینه‌ها در مورد رفتارهایی که از گناه بدتر هستند درست است به جز

- (۱) کوچک‌شمردن گناه
- (۲) اصرار کردن بر گناه
- (۳) شادمانی کردن بعد از گناه
- (۴) صحبت کردن در مورد گناه دیگران

۲۸- آیه شریفه ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ...﴾ به انجام چه رفتار درستی تأکید می‌کند؟

- (۱) اصرارداشتن بر گناه
- (۲) جلوگیری از اصرار بر گناه
- (۳) کتمان گناه
- (۴) کوچک‌شمردن گناه

پاسخ سؤال‌های امتحانی

اما از آن‌جا که ایمان داریم که این قوانین فرامین خداست با اعتماد به نفس بالا و توکل وارد می‌شویم و در این صورت زمینه را برای آگاهی دیگران نسبت به اسلام فراهم می‌آوریم و هم از اسلام در صحنه عمل دفاع می‌کنیم.

۲۷- هر دستور خداوند علت‌ها و دلایل خاص خود را دارد که حکمت آن حکم نامیده می‌شود. گاهی ما حکمت بعضی از دستورات خداوند را می‌دانیم و گاهی مطلع نیستیم، گاهی هم از علوم مختلف برای فهم حکم کمک می‌گیریم اما باید توجه کنیم آن‌چه ما کشف می‌کنیم در برابر علم بی‌نهایت وضع‌کننده این احکام ناچیز است و ما نباید فهم خود را مبنای تصمیم‌گیری قرار دهیم.

۲۸- یکی از مهم‌ترین ابزار کشورهای سلطه‌گر وسایل ارتباطی از قبیل پایگاه‌های اینترنتی، شبکه‌های اجتماعی، ماهواره‌ها و سایر رسانه‌ها است. آن‌ها از این وسایل ارتباطی برای تسلط بر کشورها با اقداماتی مثل به دست آوردن اطلاعات محرمانه و تجزیه و تحلیل آن‌ها برای کشورهای هدف استفاده می‌کنند به همین دلیل لازم است مانع سلطه رسانه‌ای و ارتباطی بیگانگان بر کشور شویم.

۲۹- دین اسلام می‌خواهد که مسلمانان برای سلامت و تندرستی خود بکوشند و از هر کاری که تندرستی را به خطر می‌اندازد دوری کنند. علاوه بر این خوب است هر مسلمانی بدنی نیرومند و قوی داشته باشد تا در زندگی از سلامت برخوردار باشد و بتواند بهتر فعالیت کند و در هنگام خطر و مبارزه با دشمنان دین پیروزمندانه عمل نماید.

۳۰- اشرافی‌گری، تجمل‌گرایی برخی مسئولین و فساد اداری و مالی یکی از مهم‌ترین عوامل عقب‌ماندگی اقتصادی و فاصله طبقاتی است که علاوه بر آثار منفی اقتصادی بی‌اعتمادی عمومی و رواج تجمل‌گرایی و مصرف‌گرایی مردم را در پی دارد.

۳۱- گزینه «۳»

۳۲- گزینه «۳»

۳۳- گزینه «۲»

۳۴- گزینه «۴»

۳۵- گزینه «۲»

۳۶- گزینه «۲»

۱- تزکیه نفس رمز سعادت و رستگاری است.

۲- الف) براساس تقوا و خشنودی خدا

ب) براساس گناه و نافرمانی خداوند

۳- قمار و شراب

۴- اول یادگرفتن احکام و سپس کار اقتصادی و تجارت

۵- به این موضوع که ملاک احکام، رضایت یا عدم رضایت مردم نیست.

۶- نادرست (حکمت بعضی از دستورات الهی را نمی‌دانیم).

۷- درست

۸- درست

۹- درست

۱۰- نادرست (نباید قوانین الهی را با قوانین بشری مقایسه کرد).

۱۱- درست

۱۲- احکام

۱۳- منافع

۱۴- حکمت

۱۵- فرهنگ

۱۶- جایز - حلال

۱۷- واجب

۱۸- جلوگیری از آلوده شدن به ربا

۱۹- تولید فراوان کالا و مصرف‌گرایی

۲۰- جایز است

۲۱- اگر برای دورشدن جامعه از فساد و بی‌بندوباری باشد.

۲۲- وسایل ارتباطی مختلف

۲۳- ایمان به توحید، ایمان به پیامبران الهی، اعتقاد به معاد

۲۴- مانع تسلط رسانه‌ای و ارتباطی بیگانگان شویم.

۲۵- پول و ثروت جامعه را در مسیر بی‌فایده‌ای می‌اندازد - بین برنده و بازنده کینه به وجود می‌آورد.

۲۶- فرهنگ و تمدن امروزی بشر براساس دستورات الهی شکل

نگرفته و بسیاری از عادت‌ها و رفتارها با دستورات دینی در تعارض

است. این تعارض رعایت قوانین الهی را تا حدودی سخت کرده است.

هستی بخش

حدیث

پیامبر اکرم ﷺ فرمود:

«افضل العبادۃ اذمان التفكير في الله و في قدرته» برترین عبادت، اندیشیدن مداوم درباره خدا و قدرت اوست.

پیام حدیث

اندیشه، علاوه بر شکوفایی استعداد انسان، برترین عبادت نیز هست.

نیازمندی جهان به خدا در پیدایش

- انسان براساس فطرت خود، خدا را درمی یابد و حضورش را درک می کند.
- استدلال نیازمندی جهان در پیدایش به خداوند:

مقدمه اول: ما و موجودات جهان پدیده هایی هستیم که وجود و هستی مان از خودمان نیست.
مقدمه دوم: هر پدیده ای که وجودش از خودش نیست، برای موجود شدن به پدیدآورنده ای نیازمند است که خودش پدیده نباشد.

شعر

ذات نیافته از هستی، بخش خشک آبری که بود ز آب تهی
چون تواند که بود هستی بخش ناید از وی صفت آب دهی

یک موجود فقط در صورتی در وجود خود به دیگری نیازمند نیست که خودش ذاتاً موجود باشد.
نتیجه: ما و همه پدیده های جهان، در پدید آمدن و هست شدن خود به آفریننده ای نیازمندیم که خودش پدیده نباشد و سرچشمه هستی باشد.
این موجود برتر «خدا» نامیده می شود.

نیازمندی جهان به خدا در بقا

رابطه جهان با خدا مثل رابطه بتا با مسجد نیست؛ چون:

- 1) مسجد از مصالح ساختمانی تشکیل شده، اما مصالح را بتا به وجود نیاورده است.
 - 2) بتا فقط مواد را جابه جا می کند و می چیند.
 - 3) خداوند، خالق همه چیز است، یعنی وجود مصالح و خواص آن همه وابسته به خداست.
- رابطه جهان با خداوند مثل رابطه مولد برق و جریان برق است. هر زمان مولد متوقف شود، جریان برق نیز قطع می شود.
 - موجودات از لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند و این نیازمندی همواره ادامه دارد.

تدبیر در قرآن

آیه ۱۵، فاطر

ای مردم، شما به خداوند نیازمند هستید
و خدا است که [تنها] بی نیاز ستوده است.

﴿يا ايها الناس انتم الفقراء الى الله
والله هو الغنى الحميد﴾

پیام آیه

انسان در همه چیز، حتی وجودش به خدا نیازمند است. خداوند چون غنی است، می تواند نیازهای همه موجودات را برطرف کند.

آیه ۲۹، رحمن

﴿يسأله من في السماوات و الارض
كل يوم هو في شأن﴾

هر آن چه در آسمان ها و زمین است پیوسته از او درخواست می کند
او همواره دست اندر کار امری است.

پیام آیه

موجودات چون پیوسته به خدا نیازمندند، پیوسته از او سؤال دارند و درخواست می کنند.

خداوند هر لحظه در حال وجودبخشیدن و انجام خلقت و کاری است و این موضوع، لحظه ای قطع نمی شود.

آگاهی، سرچشمه بندگی

هر چه معرفت انسان به خود و رابطه اش با خدا بیشتر شود نیاز به او را بیشتر احساس و عجز و بندگی خود را بیشتر ابراز می کند.

افزایش خودشناسی ← درک بیشتر فقر و نیاز ← افزایش بندگی

حدیث

پیامبر ﷺ فرمود:

«اللهم لا تكلني الى نفسي طرفة عين ابدأ»
خدا یا هیچ گاه مرا چشم به هم زدن به خودم وامگذار.

پیام حدیث

اگر انسان نیازمندی اش به خدا را درک کند، هیچ گاه از او جدا نمی شود.

نور هستی

قرآن، رابطه خداوند با جهان هستی را با کلمه «نور» بیان می کند.

آیه ۳۵، نور

﴿الله نور السماوات و الارض﴾

خداوند نور آسمان ها و زمین است.

نور چیزی است که خودش پیداست و سبب پیداشدن چیزهای دیگر هم می شود.

خداوند نور هستی است؛ یعنی تمام موجودات «وجود» خود را از او می گیرند و به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصه هستی می گذارند. پس هر موجودی در حد خودش تجلی بخش خداوند و نشانگر حکمت، قدرت، رحمت و سایر صفات الهی است.

حدیث

حضرت علی ﷺ فرمود:

«ما رأيت شيئاً آلا و رأيت الله
قبلة و بعده و معه»
هیچ چیزی را ندیدم مگر این که خداوند را
قبل و بعد و با آن دیدم.

پیام حدیث

خداوند قبل از وجود شیء، همراه با وجودش آن و پس از نابودی آن شیء همواره هست.

انسان اگر معرفتی عمیق و والا داشته باشد، با هر چیزی خدا را می بیند. این هدفی دسترس به خصوص برای جوانان و نوجوانان است که پاکی و صفای قلب دارند.

ناخوانی انسان در شناخت ذات و چیستی خداوند

موضوعاتی که می خواهیم شناخت پیدا کنیم دو دسته اند:

موضوعاتی که در محدوده شناخت ما قرار می گیرند، مانند گیاهان، حیوان ها، ستارگان و کیهان ها.

نمونه امتحان نیم سال اول	رشته: انسانی	دین و زندگی ۳	خوبه!
ردیف	امتحان شماره (۱)	مدت امتحان: ۹۰ دقیقه	kheilisabz.com
نمره			
الف)	آیات، احادیث و ترجمه		
۱	۱- آیه شریفه ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾ چه موضوعی را در مورد رابطه موجودات و خداوند بیان می کند؟	-/۵	
	۲- حدیث شریف «افضل العبادة ادمانُ التَّفَكُّرِ فِي اللَّهِ وَ فِي قَدْرَتِهِ» به چه موضوعی اشاره دارد؟	-/۵	
	۳- آیه ﴿كَلَّا نَمَدَّ هَوَاءً وَ هَوَاءً﴾ به کدام سنت الهی اشاره می کند؟	-/۵	
	۴- در حدیث شریف «لَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ»، پیامبر ﷺ می خواهد که در خداوند تفکر نکنیم.	-/۵	
ب)	درست یا نادرست بودن گزاره های زیر را مشخص کنید.		
	۵- به نیت، قصد یا هدف نیز گفته می شود که مربوط به حسن فعلی است.	-/۵	☒ ☐
	۶- اختیار یک حقیقت وجدانی است که توانایی انتخاب و گزینش ناشی از آن است.	-/۵	☐ ☐
	۷- سنت امداد مربوط به چگونگی و فرایند رشد و تکامل انسان و عامل ظهور و بروز استعدادهای اوست.	-/۵	☐ ☐
پ)	جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.		
	۸- قدر به معنای اندازه و تقدیر به معنای است.	-/۵	
	۹- بستر اصلی حرکت به سوی معرفت خدا، و قلب است.	-/۵	
	۱۰- منظور از توحید در آن است که او تنها مبدأ جهان است و موجودات همه از او هستند.	-/۵	
	۱۱- هر کسی که مالک چیزی است، حق و تغییر در آن را دارد که به این حق، ولایت و سرپرستی می گویند.	-/۵	
ت)	به سوالات زیر، پاسخ کوتاه دهید.		
	۱۲- اگر بگوییم «خداوند تنها پیش برنده جهان است»، به کدام توحید اشاره کرده ایم؟	-/۵	
	۱۳- «خداوند نور هستی است» به چه معنایی می باشد؟	-/۵	
	۱۴- نشانه های اختیار در انسان چیست؟ (دو مورد)	-/۵	
	۱۵- شناخت قوانین حاکم بر زندگی انسان ها چه تأثیری در زندگی آن ها دارد؟	-/۵	
ث)	اصطلاحات زیر را تعریف کنید.		
	۱۶- توحید در مالکیت	-/۵	
	۱۷- علل عرضی	-/۵	
ج)	به سوالات زیر پاسخ تشریحی دهید.		
۱	۱۸- اگر کسی شفای بیمار را از اولیای خدا درخواست کند، در چه صورتی گرفتار شرک شده است؟	-/۵	
	۱۹- سنت سبقت رحمت بر غضب را تعریف کنید.	-/۵	
	۲۰- راز و نیاز با خداوند و کمک خواستن از او چگونه باعث اخلاص می شود؟	-/۵	
	۲۱- مقدمه اول استدلال نیازمندی جهان به خدا در پیدایش را بنویسید.	-/۵	
	۲۲- توحید عملی را توضیح دهید.	-/۵	
۱۶	جمع نمرات		

ردیف	امتحان شماره (۳)	مدت امتحان: ۸۰ دقیقه	رشته: انسانی	دین و زندگی ۳	نمونه امتحان نهایی خردادماه ۱۴۰۱
نمره	kheilisabz.com				
۱	الف) با توجه به آیات قرآن و حدیث پاسخ دهید. عبارت قرآنی ﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالَّذِينَ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ﴾ را ترجمه کنید.				
۲	آیه ﴿ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْت أَيْدِيكُمْ وَ أَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَامٍ لِلْعَبِيدِ﴾ از نشانه‌های اختیار، به _____ اشاره دارد.	۰/۵			
۳	الف) احساس رضایت یا پشیمانی ب) مسئولیت‌پذیری آیه شریفه ﴿وَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَتَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾ بیانگر کدام سنت الهی است؟	۰/۵			
۴	مطابق آیه ﴿... إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ با توبه همه گناهان حتی _____ هم آمرزیده می‌شود.	۰/۵			
۵	حدیث امام علی <small>علیه السلام</small> که می‌فرماید: «گاهی، یک لحظه گناه، اندوه طولانی به دنبال دارد.» مربوط به کدام یک از آثار نامطلوب گناه در زندگی دنیوی و اخروی است؟ الف) از بین بردن آرامش خاطر ب) سلب توفیق	۰/۵			
۶	ب) درستی یا نادرستی گزاره‌های زیر را با (ص / غ) مشخص کنید. توبه در جوانی بسیار آسان‌تر از زمان پیری است.	۰/۵			
۷	حقوق مادی انسان‌ها، بسیار مهم‌تر از حقوق معنوی آنان است.	۰/۵			
۸	در جامعه عدالت‌محور، باید مظلوم بتواند به آسانی حق خود را از ظالم بستاند.	۰/۵			
۹	یکی از ویژگی‌های فرهنگ علمی دوره اسلامی، اختصاص علم به طبقه یا قشر خاص بود.	۰/۵			
۱۰	ج) جملات زیر را با کلمات مناسب تکمیل کنید. یکی از مهم‌ترین مصداق‌های قاعده _____ این است که، مانع سلطه رسانه‌ای و ارتباطی بیگانگان شویم.	۰/۵			
۱۱	تمدن جدید با نگاه _____ به انسان در حوزه روابط زن و مرد، بیشترین آسیب را به نهاد خانواده وارد کرد.	۰/۵			
۱۲	ملتی که به توانایی خود ایمان دارد، عبارت _____ را نه صرفاً در لفظ، بلکه در عمل بیان می‌کند.	۰/۵			
۱۳	حالتی را که قلب انسان با تکرار گناه سخت شود و انجام هیچ گناهی او را ناراحت نکند، _____ می‌گویند.	۰/۵			
۱۴	د) به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید. دلایل حرام بودن قمار در دین اسلام را بنویسید.	۰/۵			
۱۵	زمینه‌های پیدایش تمدن جدید را بنویسید.	۰/۵			
۱۶	راه اصلاح و معالجه جامعه از بیماری‌ها و انحرافات اجتماعی چیست؟	۰/۵			
۱۷	مهم‌ترین عامل برای حضور کارآمد یک کشور، در میان افکار عمومی جهان چیست؟	۰/۵			
۱۸	ه) اصطلاحات زیر را تعریف کنید. ۱- شرک در ولایت (۱) ۲- سنت ابتلاء (۱)				
۱۹	و) ارتباط موارد سمت راست و چپ را تعیین کنید. (در سمت چپ یک مورد اضافی است.)	۱/۵			
	۱- شکستن سد جاهلیت و خرافه‌گرایی ۲- احیای منزلت زن و ارزش‌های اصیل او ۳- رفتار مسلمانان نسبت به یکدیگر				
	الف) ارتقای جایگاه خانواده ب) دعوت به خردورزی و علم‌آموزی ج) پذیرش ولایت الهی د) برقراری پیوند برادری				
۲۰	ز) گزینه صحیح را انتخاب کنید. ۱- مکاتب عرفانی و معنوی در غرب، موجب سردرگمی بشر امروز شده‌اند؛ زیرا _____ الف) برآمده از آموزه‌های وحیانی نیستند. ب) علم تجربی نمی‌تواند پاسخگوی همه نیازهای انسان باشد. ۲- شیطان انسان را گام‌به‌گام به سوی گناه می‌کشاند تا _____ الف) میل به توبه در او خاموش شود. ب) متوجه زشتی گناه نشود و اقدام به توبه نکند.	۱			

پاسخ‌نامه تشریحی

الف) تدبر در آیات قرآن کریم و حدیث: (۳)

۱- الف) همانا خداوند تمام گناهان را می‌بخشد. (۰/۵) به درستی که او بسیار بخشنده و مهربان است. (۰/۵)

ب) تقوای الهی (۰/۲۵) خشنودی خدا (۰/۲۵)

ج) برپایی جامعه براساس عدالت (۰/۵)

د) جبهه حق (۰/۲۵) - جبهه باطل (۰/۲۵)

ه) تأثیر اعمال انسان در زندگی (۰/۵)

ب) **درستی یا نادرستی گزاره‌ها: (۲)**

۲- الف) غ (۰/۵) ب) غ (۰/۵)

ج) ص (۰/۵) د) ص (۰/۵)

ج) **جای خالی: (۲)**

۳- الف) صغیره (۰/۲۵) - کبیره (۰/۲۵)

ب) تفکر و تصمیم (۰/۲۵) مسئولیت‌پذیری (۰/۲۵)

ج) پایدار (۰/۲۵) آرامش روحی (۰/۲۵)

د) تعقل (۰/۲۵) تفکر (۰/۲۵)

د) **پاسخ کوتاه: (۳)**

۴- الف) امر به معروف و نهی از منکر (۰/۵)

ب) در صورتی که خودش ذاتاً موجود باشد. (۰/۵)

ج) به معنای قرار گرفتن همه ارکان یک جامعه در جهت خداوند و اطاعت همه‌جانبه از اوست. (۰/۵)

د) تغییر در نگرش انسان‌ها (۰/۲۵) و تحویلی بنیادین در شیوه زندگی فردی و اجتماعی مردم بود. (۰/۲۵)

ه) زیرا با اظهار گناه، زشتی آن در نظر او و دیگران از بین می‌رود (۰/۲۵) و انجام گناه امری عادی جلوه می‌کند. (۰/۲۵)

و) توحید در ولایت (۰/۵)

ه) **کشف ارتباط: (۱/۵)**

۵- الف) ۳ (۰/۵) ب) ۴ (۰/۵)

ج) ۱ (۰/۵)

و) **اصطلاحات: (۱/۵)**

۶- الف) گناه، آلودگی است و توبه، پاک‌شدن از آلودگی است (۰/۵) توبه گناهان را از قلب خارج می‌کند و آن را شست‌وشو می‌دهد. (۰/۵)

ب) اگر کسی معتقد باشد که این جهان را چند خالق آفریده‌اند، گرفتار شرک خالقیت شده است. (۰/۵)

ز) احکام: (۲)

۷- الف) واجب (۰/۵) ب) حرام (۰/۵)

ج) جایز و حلال (۰/۵) د) واجب کفایی (۰/۵)

ح) **پاسخ کامل: (۵)**

۸- الف) با گرویدن مردم به اسلام، زن منزلت انسانی خود را کسب کرد و استقلال مالی به دست آورد. حضور زن در جامعه با عفاف و پاک‌دامنی توأم شد، رابطه زناشویی در چارچوب خانواده و به شکل ازدواج قرار گرفت و استفاده ابزاری از زن لغو شد تا خانواده کانون رشد فضایل اخلاقی، دوستی و مودت گردد و محیط جامعه از فساد و بی‌بندوباری محفوظ بماند و حریم عفاف و عزت زن حفظ شود. (هر مورد ۰/۲۵)

ب) در امتحان بشری ما غالباً از حقیقت درون افراد بی‌خبر هستیم و می‌کوشیم تا از طریق امتحان کردن آن‌ها به آگاهی لازم برسیم، (۰/۵) ولی امتحان خداوند علیم برای آگاه‌شدن از درون افراد نیست، بلکه برای رشد‌دادن و به ظهور رساندن استعدادها و نشان‌دادن تمایلات درونی افراد است. (۰/۵)

ج) وجود اختیار و اراده در انسان ناشی از اراده الهی و خواست خداست. به عبارت دیگر، خداوند اراده کرده است که انسان موجودی مختار و دارای اراده باشد. در فعل اختیاری، تا زمانی که ما اراده کاری را نکرده‌ایم، آن کار انجام نمی‌گیرد (۰/۵). در عین حال، وجود ما، اراده ما و عملی که از ما سر می‌زند همگی وابسته به اراده خداوند است؛ یعنی اراده انسان در طول اراده خداست و با آن منافات ندارد. (۰/۵)

د) توبه‌کننده تلاش می‌کند دیگر به سراغ گناهی که از آن پشیمان شده است نرود، زیرا انجام آن مساوی با شکستن توبه است که در آن صورت باز هم باید توبه کند. (به عبارت دیگر، اگر توبه‌کننده حقیقتاً توبه کرده باشد، گرچه ممکن است به آن گناه علاقه‌ای هم داشته باشد سعی خواهد کرد در عمل از آن دوری نماید؛ یعنی از افراد، مکان‌ها و موقعیت‌هایی که می‌توانند زمینه‌ساز شکل‌گیری گناه باشند، دوری می‌کند.)

ه) وقتی انسان مرتکب گناه می‌شود، علاوه بر آثار مستقیم گناه، توفیقی نیز از او سلب و دری از خیر به روی او بسته می‌شود. (۰/۵) همین محرومیت چه‌بسا سرچشمه محرومیت‌های بعدی می‌شود، مگر این‌که شخص پس از انجام گناه، قلباً پشیمان شود و با توبه به درگاه الهی بازگردد. (۰/۵)